

A cikk célja, hogy áttekintést adjon az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatósága Magyar nyelvi osztályának munkájáról a Magyarország uniós csatlakozása óta eltelt öt év hozta változások tükrében. A cikk kitér a szervezeti változásokra, melyek nemcsak a nyelvi osztályt, hanem az uniós intézményeket is érintették, bemutatja az új nyelvi koordinációs struktúrát és olyan témákat is érint, mint a minőségbiztosítás és a nyelvpolitika. Emellett lényeges elemként vázolja a külső és belső kommunikációs stratégiában bekövetkezett változásokat, a többnyelvűségi tárca, fordítással összefüggő tevékenységi körét és a webfordítást.

Jancsi Beáta: Öt évvel a csatlakozás után: fordítás az Európai Bizottságnál

A Fordítási Főigazgatóság (DGT) az Európai Bizottság legnagyobb főigazgatósága, de egyúttal a világ legnagyobb nyelvi szolgálata is. „Az Európai Unió legitimitása, nyitottsága és polgárainak szolgálata érdekében a Fordítási Főigazgatóság az Unió valamennyi hivatalos nyelvén színvonalas nyelvi szolgáltatásokat nyújt az Európai Bizottságnak az írásbeli kommunikáció terén, ezáltal is támogatva az Európai Unió többnyelvűségét.” – áll a DGT küldetési nyilatkozatában.

A Bizottság többnyelvűségi politikája a fordítás szemszögéből

A DGT tevékenységi körét nagyban meghatározza a Bizottság többnyelvűség terén folytatott politikája. 2002-ben Barcelonában az állam- és kormányfők megállapodtak abban, hogy már kisgyermekkorától mindenki számára bevezetik legalább két idegen nyelv oktatását. A barcelonai célkitűzések – „anyanyelv plusz két idegen nyelv” – elfogadása a meglévő politikai álláspontnak a nyelvek egyszerű megőrzésétől a bennük rejlő lehetőségek aktív kiaknázása felé történő elmozdulását jelentette. 2007-ben Barroso elnök – felismerve, hogy az Európai Unió bővítésének fényében milyen nagy jelentősége van a többnyelvűség és a nyelvtanulás irányításának – kinevezte az első, kizárólag a többnyelvűségért felelős európai biztost. Az Unió többnyelvűségi politikáján belül **a szakpolitika számos területe lényeges a fordítás szempontjából**: a nyelvtanulás, a nyelvtanítás, az európaiak nyelvi sokfélesége, a nyelvekkel kapcsolatos technológiák és még sok más kérdéskör közvetlen vagy közvetett hatással bír a DGT munkájára.

A többnyelvűséget érintő bizottsági szakpolitika főbb célkitűzései három pontban foglalhatók össze:

- gazdasági versenyképesség, növekedés, jobb foglalkoztatás
- az egész életen át tartó tanulás és a kultúrák közötti párbeszéd elősegítése
- a polgárokkal folytatott többnyelvű kommunikáció révén hozzájárulás az európai politikai párbeszédhez

Ezeket az irányvonalakat figyelembe véve a többnyelvűségi stratégia számos témát illetően igyekszik előtérbe helyezni a fordítás szerepét. Egyik lényeges pont, hogy az Európai Bizottság általános európai eszmecserét indított a **műfordításról**¹. Ennek keretein belül 2009

¹ A műfordítások finanszírozása a kulturális politika keretében történik, hiszen az ilyen jellegű fordítások Európa kulturális örökségét közvetítik és előmozdítják a kultúrák közötti párbeszédet. A Bizottság „Kultúra” programja (2007-2013) már több ezer irodalmi mű fordításának pénzügyi támogatásához járult hozzá; az Európai Unió így a műfordítás egyik legjelentősebb európai finanszírozójává vált.

áprilisában Brüsszelben nagyszabású konferenciát² szerveztek a műfordítás és a kultúra témakörében. A találkozó célja volt, hogy felhívja a figyelmet a műfordításnak az európai integrációban és a kultúrák közötti párbeszédben játszott kiemelkedő szerepére. A rendezvény révén eszmecsere kezdemenyéztek a műfordítás jövőjét befolyásoló jelenlegi kihívásokról.

Egy másik kezdeményezés révén a Bizottság hangsúlyozza a **fordítás és a nyelvi szolgáltatások hozzájárulását az üzleti sikerekhez**. A nyelvek és az üzleti élet kapcsolódási pontjait illetően a tudatos nyelvi stratégia előmozdítása révén **az európai vállalkozások versenylőnyre tehetnek szert a világpiacon**. Egy az Európai Bizottság megbízásából készült átfogó nemzetközi felmérés³ rámutatott, hogy az idegennyelv-ismeret illetve a vállalati szintű nyelvi stratégia hiánya miatt az uniós vállalkozások igen jelentős bevételtől esnek el. A nyelvekbe történő aktívabb beruházás – például anyanyelvi vagy nyelvtudással rendelkező munkatársak felvétele vagy fordítók, tolmácsok szolgáltatásainak igénybevétele – oly nagy mértékben erősítené az európai vállalkozásokat, hogy a vele együtt járó többletterhek vagy költségek gyorsan kifizetődjenek.

A többnyelvűségi stratégia egyik további, a fordítás szempontjából meghatározó mérföldköve a **képzés**. A **tolmácsok és fordítók iránti növekvő igény** az európai intézmények részéről bizonyítja, hogy szükség van a nyelvi szakemberek képzésének további ösztönzésére. Hasonlóképpen a magánpiac is egyre inkább igényli szakértelmüket (ezt jelzi például az Európai Szabadalmi Hivatalnál, a bíróságokon vagy a helyi közösségek szintjén jelentkező igény a tolmácsok és fordítók iránt). A DGT 2005-ben indította az Európai mesterszintű fordítóképzés projektet⁴ – **European Master's in Translation (EMT)** – előmozdítva az európai egyetemeken zajló fordítóképzések kitűnő színvonalát. A hálózat a résztvevő egyetemek szakmai tapasztalatcseréjét kívánja elősegíteni, valamint azt, hogy megerősítsék az oktatási szabványokat és kialakítsák a hozzáértő fordítók igazi európai piacát. Az EMT egy olyan minőségi tanúsítvány, amely elismeri az egyetemi szféra fordítási szakértőivel⁵ szoros együttműködésben kialakított referenciakeret alkalmazását az adott felsőoktatási intézmény fordítóképzésében. Az EMT-védjegyet viselő mesterszintű programokra beiratkozott hallgatók olyan készségekre tesznek szert, amelyek lehetővé teszik, hogy tág értelemben vett fordítási szolgáltatást tudjanak nyújtani, beleértve minden típusú többnyelvű és multimédiás kommunikációt is. Az EMT nem írja elő egy adott tanterv alkalmazását, hanem a megszerzendő kompetenciákra helyezi a hangsúlyt, ekképpen is tiszteletben tartva az oktatás terén jellemző tagállami kompetenciákat.

Az **európai politikai párbeszéd** tekintetében lényeges szempont, hogy a fordítás és tolmácsolás segítségével valamennyi tagállam polgárai elolvashatják és megérthetik azokat a törvényeket, amelyek vonatkoznak rájuk, a demokratikusan megválasztott képviselők pedig lehetőséget kapnak arra, hogy érdekeiket és eszméiket képviselhessék anélkül, hogy nyelvi korlátokba ütköznenek. Az **online tájékoztatáshoz** való hozzáférés biztosítása a polgárok anyanyelvén szintén alapvető fontossággal bír (pl. az EUR-Lex révén jogi információk állnak

² http://ec.europa.eu/education/languages/news/news3306_en.htm

³ A többnyelvűségi tárca tevékenységi körének fellépései hozzájárulnak a versenyképességhez, a növekedéshez, a jobb foglalkoztatáshoz és a lisszaboni stratégia célkitűzéseinek megvalósításához. „A vállalkozásoknál tapasztalható hiányos idegennyelv-tudás hatása az európai gazdaságra” („Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise”) című tanulmány szerint a vállalkozói szférában üzleti lehetőségek vesznek el, ha hiányzik a megfelelő idegennyelv-tudás, és ez különösen igaz a kis- és középvállalkozásokra. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/79&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=fr> és www.cilt.org.uk/research/projects/.../elan.htm

⁴ http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/index_en.htm

⁵ A projekt elindításakor a DGT többszöri alkalommal szervezett szakmai egyeztető fórumot (2006, 2008, 2009) annak érdekében, hogy a résztvevők megvitassák a fordítóképzéssel és az EMT-program megvalósításával kapcsolatos kérdéseket. Ezekre a konferenciákra az uniós és a tagjelölt országok fordítóképzést kínáló intézményeinek képviselői kaptak meghívást.

rendelkezésre, a CORDIS a kutatók adatbázisa, a TED az európai közbeszerzés adattára és valamennyi hivatalos nyelven hozzáférhető az EU virtuális könyvesboltja). Annak érdekében, hogy a **fiatalok számára vonzóvá tegye a fordítói hivatást** – lehetőséget biztosítva számukra egy európai szintű versenyen való megmérettetésre – az Európai Bizottság 2007-ben egy évente megrendezésre kerülő fordítói versenyt hívott életre **Juvenes Translatores**⁶ elnevezéssel. E projekt sikeres megvalósítása rámutatott arra, milyen nagy az érdeklődés az idegen nyelvek iránt a középiskolás fiatalok körében. 2009-ben immár harmadik alkalommal kerül sor a fiatal fordítók megmérettetésére.

Változó intézményi háttér

Amikor a Bizottság 1958-ban megkezdte munkáját, fordítói szolgálata négy nyelvvvel működött (az angol nem szerepelt ezek között), az alkalmazottak száma pedig 25 volt. A DGT a kezdetekhez képest mára százszoros kapacitást ért el, mind az alkalmazottak, mind a lefordított oldalak tekintetében. 2008-ban a lefordított oldalak mennyisége meghaladta az 1 800 000-at, ez a mennyiség az előrejelzések szerint évi 5 %-kal tovább fog nőni. Az Európai Uniónak jelenleg 23 hivatalos nyelve van. Ez a nyelvi kombinációk számát 506-ra növeli.

A dokumentumok szövegezésére egyre inkább az angol nyelvet használják, ez a lefordítandó oldalmennyiség háromnegyedét teszi ki, az eredeti francia nyelvű dokumentumok száma pedig 12%-ra csökkent a tíz évvel ezelőtti jellemző 40%-kal szemben. Ez az eltolódás természetesen változásokat vont maga után. A DGT nemrégiben vezette be a dokumentumok eredeti változatának szerkesztését (Editing service), ami különösen hasznosnak bizonyul amennyiben a szövegezésért felelős tisztviselő anyanyelve nem angol. A fordítandó anyagok megfelelő minőségét ez a csoport biztosítja; feladatuk, hogy az eredeti szövegek nyelvezetét korrigálják és szerkesszék, valamint a szövegek szerzőit és a szövegező osztályokat tanácsokkal lássák el.

Politikai szinten is változásokra került sor az intézmények nyelvhasználatának tekintetében. A bolgár, az ír és a román **hivatalos uniós nyelvi státuszt** szereztek⁷. Bevezették a **másodlagos hivatalos nyelv státuszt**: Az EU Általános Ügyek Tanácsa 2005-ben tanácsi határozatot fogadott el, melynek értelmében a tagállamok bizonyos esetekben és adott körülmények között kérvényezhetik egy vagy több, a hivatalos uniós nyelvektől eltérő nyelv használatát. Jelenleg öt másodlagos hivatalos nyelvet tartunk számon: ezek a walesi, a skót gael, a baszk, a katalán és a galíciai⁸. A nyelvi státusszal kapcsolatos határozatokat a Miniszterek Tanácsa hagyja jóvá, a kérdéses nyelveket eleinte a Tanács használja bizonyos esetekben, de idővel általában a többi uniós intézmény is alkalmazza azokat. Általánosságban elmondható, hogy a másodlagos hivatalos nyelvek használatát szabályozó megállapodások értelmében az értekezleteken lehetőség nyílik felszólalni ezeken a nyelveken, továbbá az uniós polgárok e nyelvek valamelyikén is kommunikálhatnak az EU intézményeivel. Az ebből eredő költségeket (fordítás, tolmácsolás) a nemzeti hatóságok állják.

⁶ <http://ec.europa.eu/translation/contest/index.htm>.

⁷ A nyelvhasználatot szabályozó uniós nyelvpolitika alapját a Tanács 1958/1 rendelete az Európai Gazdasági Közösség által használt nyelvek meghatározásáról képezi; e rendelet felsorolja a hivatalos nyelveket és iránymutatást ad intézményi és intézményen kívüli használatukra vonatkozóan. Az EU-hoz való csatlakozást megelőzően valamennyi ország nyilatkozhat arról, hogy mely nyelveknek szeretne hivatalos státuszt: az 1958/1 rendeletet pedig kiterjesztik az újonnan elfogadott hivatalos nyelvekre.

⁸ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/37&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=en>

A Magyar nyelvi osztály öt évvel a csatlakozás után

A DGT szervezetileg nyelvi osztályokból áll. A bizottsági fordítók többnyire az anyanyelvükre fordítanak politikai és jogi szövegeket, melyek az európai unió tevékenységi körébe esnek (gazdaság, pénzügyek, technológia, stb.). Az uniós csatlakozás idején azonban még nem létezett a magyar osztály, a néhány magyar fordító az újonnan csatlakozott országok valamennyi fordítóját tömörítő egyetlen csoporthoz tartozott. Számos átalakulást követően mára azonban kialakult a három tematikus csoportból álló önálló Magyar nyelvi osztály. Az osztályon jelenleg 53 fordító és 11 asszisztens dolgozik. Valamennyi fordító tisztviselő, ami óriási változás a 2004-es helyzethez képest, amikor az összes magyar fordító ideiglenes alkalmazottként dolgozott a Bizottságnál. A legtöbb fordító nyelvész végzettséggel rendelkezik, de találunk köztük mérnököket, jogászokat, közgazdászokat és vegyészeket is. A fordítók legalább két hivatalos nyelvről fordítanak, ezek közül az egyik eljárási nyelv (angol, francia vagy német) kell hogy legyen. A célnyelv javarészt magyar, ám alkalmanként szükség van idegen nyelvre történő fordításra is. Az osztály néhány fordítója a nemrégiben megalakult, webfordítással foglalkozó egységnél, illetve a budapesti kirendeltségen dolgozik.

A kimenő dokumentumok megfelelő minőségének biztosítása érdekében az osztály a főigazgatóság **minőségbiztosítási rendszerének** általános elveit alkalmazza. Az osztály stratégiája azonban az, hogy a bizottsági minőségi előírásokat finomítsa, kiegészítse. A munkatársak számára biztosított **képzések** informatikai, nyelvi és tematikus fejlődést biztosítanak. Az osztály rendszeresen hív meg olyan előadókat, akiknek a nyelvi vagy szakmai háttere hozzájárul a minőség fokozásához. Az osztályon fordított és a kiszervezett munkák esetében is sor kerül **lektorálásra**, ennek alapja a dokumentumtípusok fontossági alapú belső felosztása. Új kezdeményezés a **Quality café**, egy olyan fórum, melynek keretein belül kötetlen formában nyílik lehetőség szakmai kérdések megvitatására. Egy további elem, hogy az osztályon egy-egy szakterületre összpontosító **munkacsoportok** alakulnak, ezek feladata, hogy az adott dokumentumtípusra vonatkozóan kialakítsák a fordítás legjobb gyakorlatát.

Új fejlemény az osztály munkájában az **integrált fordításszervezési rendszer**, ami tulajdonképpen a minőségbiztosítást célzó korábbi lépések számára biztosít átfogó keretet. A feladat sokrétű: a problémák azonosításától, rendszerezésétől kezdve a lehetséges megoldások felvázolásán és alkalmazásán át a különböző funkciók és folyamatok kidolgozásáig számos elem segíti elő a folyamatos minőségi javulást. Az első ízben a magyar osztály által bevezetett és alkalmazott integrált rendszer keretében létrejött egy nyelvi tanács, mely előmozdítja a szakmai párbeszédet, ösztönzi a következetes nyelvhasználatot és a hiteles források (IATE, normatív memória stb.) használatát. A rendszer célkitűzései között szerepel a felmerülő problémák strukturált megvitatása, a Quality café – mint kötetlen szakmai fórum – folytatása, a külső partnerekkel fenntartott kapcsolatok elmélyítése, valamint a hatékonyabb munkaszervezés.

A beérkező munka negyedét-ötödét pályázati felhívások révén kiválasztott külső fordítók végzik. A jogszabályokon, a sürgős és a politikailag érzékeny dokumentumokon természetesen a DGT fordítói dolgoznak. A **külsős fordítókkal való kapcsolattartást** újonnan egy nyitottabb, párbeszédre törekvő megközelítés jellemzi, ennek jegyében került megrendezésre 2009 áprilisában az az egyeztető szeminárium, amelyen a DGT fő szerződéses partnerei vettek részt. A szorosabb együttműködés minőségbeli javulást eredményez és hozzájárul ahhoz is, hogy a freelance partnerek is tisztában legyenek a külső fordítást szabályozó folyamatokkal, követelményekkel. Az uniós terminológiai adatbázis, az IATE

(inter-active terminology for Europe) 2007 óta hozzáférhető az érdeklődők számára. Az adatbázis a 23 hivatalos nyelven és latinul szolgáltat terminológiai adatokat a szakterületek széles skáláját felölelve az űrtechnikától a várostervezésen át az erdészetig. Az adatbázis számos EU-intézmény terminológiai adatait egyesíti. Mintegy 1,5 millió mondatot, 9 millió kifejezést és félmillió rövidítést tartalmaz, így a IATE hasznos segítségnek bizonyulhat a fordítók munkájában, amit a napi közel 30 000 keresés is mutat.

Kommunikáció Európáról

A Bizottság a **kommunikációt** egyik **stratégiai célkitűzésévé** tette. Felismerte, hogy hatékony kommunikációra van szükség, és ennek jegyében a Bizottság az egyoldalúság helyett igyekszik a párbeszéd irányába nyitni, ami intézményközpontúság helyett polgárközpontúságot ígér, valamint a megközelítés nem feltétlenül Brüsszelre összpontosít.

Ezzel az irányvonalal párhuzamosan a DGT egyik növekvő fontosságú feladata, hogy a Bizottság üzenetét oly módon közvetítse, ami a nagyközönség számára érthető, követhető. Ez a feladat elsősorban a bizottsági honlapok fordítását végző **webfordítói egységre** hárul. Emellett az **EU tagállamaiban található kihelyezett DGT-irodáknál** dolgozó kollégák sajtóközleményeket és egyéb dokumentumokat adaptálnak az országot jellemző kommunikációs igényeket szem előtt tartva.

Az internethasználat utóbbi években tapasztalható ugrásszerű növekedése a kommunikációs csatornák használatát is megváltoztatta. Ennek köszönhetően a webfordítói, szerkesztői tevékenység egyre jelentősebb a DGT-n belül. A valamennyi hivatalos nyelven létrehozott és fenntartott webfelületek nemcsak műszaki követelményeket támasztanak, hanem komoly emberi erőforrásokat is igényelnek: körülbelül minden tízedik DGT-fordító végez ilyen jellegű munkát. Az EUROPA-szerver több millió lapján naponta félmillió látogatót regisztrálnak. A polgárokkal folytatott kommunikáció hatékonyságához elengedhetetlen, hogy a **Bizottság honlapjai több nyelven legyenek olvashatóak**. A cél, hogy az általános tájékoztató anyagok – a sürgős vagy rövid ideig aktuális információ kivételével – mind a 23 hivatalos nyelven hozzáférhetőek legyenek. A DGT törekszik arra, hogy a szűkebb érdeklődési körre számot tartó információk legalább két, a célcsoport által leggyakrabban használt nyelven megtalálhatóak legyenek.

A webes kommunikációval foglalkozó fordítók munkája eltér a hagyományos intézményi fordítástól: tevékenységük megváltozott profilt von maga után, új készségekkel és más megközelítéssel. Míg a jogi szövegek esetében a következetesség és a szövegűség alapvető követelmények, a széles körű tájékoztatásra szánt szövegek esetében, így a webes anyagoknál, a szigorúan vett összehasonlíthatóság háttérbe szorul a hatékonysággal és a relevanciával szemben. Az üzenet közvetítésekor lényegesebb szempont az olvashatóság, mint az eredeti szöveg követése. Az egyes szövegek tagországonkénti szerkesztését jól demonstrálja a Bizottság honlapja az EUROPA-szerveren. A rendszeresen frissített rövid híreket⁹ a webfordítói egység munkatársai **szerkesztik és adaptálják az egyes nyelvek és kultúrák szerint**. Ez megköveteli, hogy a fordítók bízzanak saját értékítéletükben azt illetően, hogy mi az, ami az ő kultúrájukban, nyelvükön lényeges és odaillő. Ők felelősek azért is, hogy figyelemfelkeltő címet adjanak a sajtóközleményeknek, továbbá hogy az egyes országokra jellemző részletes információkkal egészítsék ki az anyagot.

⁹ http://ec.europa.eu/index_hu.htm; http://ec.europa.eu/index_en.htm; http://ec.europa.eu/index_fr.htm stb.

A szövegek adaptálásában fontos szerep jut emellett a tagállamokban található irodák fordítóinak. A Bizottság tagállami képviselőin egy vagy két DGT-fordító dolgozik; feladatuk, hogy a hazai igényeknek megfelelően alakítsák át a bizottsági kommunikációkat, és gondoskodjanak arról, hogy egy-egy sajtóközlemény esetében kiemeljék az adott tagállam számára lényeges tartalmat. Ehhez a feladathoz szerencsés, ha a fordító nem Brüsszel vagy Luxembourg viszonylagos elszigeteltségéből dolgozik. A Bizottság sajtófelelőseivel szorosan együttműködve a tagállamokban dolgozó fordítóknál kialakul az a szakmai megközelítés, melynek köszönhetően könnyű mérlegelni, hogy mely információk adaptálására, szerkesztésére van szükség, és mi az, ami nem bír számottevő jelentőséggel a helyi lakosság számára, ezért az adaptáció felesleges.

A DGT új honlapja az EUROPA-szerveren¹⁰ 2009 augusztusától érhető el. A honlap tartalma megújult, törekedve arra, hogy a főigazgatóság a felhasználók igényeit szem előtt tartó felületet alakítson ki. Könnyebb megtalálni a DGT-t érintő alapvető információkat, és a különböző nyelvi változatok is egységesebb képet mutatnak. A honlap megjelenésében korszerű, alkalmazkodva a bizottsági arculathoz.

¹⁰ http://ec.europa.eu/dgs/translation/index_hu.htm